Vuoden 2021 ilmastolain mukainen ilmastovuosikertomus

Eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunnan kuulemistilaisuus 17.9.2021

Ympäristöministeriö 15.9.2021

Taustaa

Valtioneuvosto antoi 23.6. 2021 järjestyksessä kolmannen ilmastovuosikertomuksensa eduskunnalle. Ilmastovuosikertomuksesta on säädetty ilmastolaissa, jonka mukaan kertomus annetaan vuosittain eduskunnalle. Vuosikertomuksen tarkoituksena on antaa eduskunnalle mahdollisuuden käydä keskustelua ilmastopolitiikan ajankohtaisista kysymyksistä tuoreimman tiedon pohjalta. Vuosikertomuksessa tarkastellaan päästökehitystä eri sektoreilla sekä arvioidaan tavoitteiden saavuttamisen tilannetta käytettävissä olevien päästökehitysarvioiden pohjalta.

Ympäristövaliokunnan mietinnössä (YmVM 10/2020 vp) esitettiin joitakin uusia vuosikertomusta koskevia kehittämistarpeita. Mietinnössä korostettiin päästökehityksestä annettavan kokonaiskuvan merkitystä, erityisesti suhteessa hiilineutraaliustavoitteeseen. Lisäksi tuotiin esiin tarve arvioida politiikkatoimien riittävyyttä ja vaikutuksia mahdollisimman monipuolisesti. Valiokunta esitti nämä kannanotot vuoden 2020 ilmastovuosikertomuksen johdosta.

Tämän vuoden vuosikertomukseen on sisällytetty eduskunnan ehdotusten mukaisesti yleiskatsaus taloudellisista ja sosiaalisista vaikutuksista sekä tarkastelut kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjäljestä ja yritysten positiivisesta hiilikädenjäljestä. Edellisvuoden tapaan kertomukseen sisältyy sopeutumistoimien tarkastelu, katsaukset sektorirajat ylittäviin toimenpidekokonaisuuksiin, kuten kuntien ilmastopolitiikkaan ja kiertotalouteen sekä laaja liitetaulukko ilmastonmuutoksen hillinnän politiikkatoimista. Kertomukseen sisältyviä sektorikohtaisia indikaattoreita on päivitetty ja uusia lisätty.

Käynnissä oleva ilmastolain uudistaminen vaikuttaa todennäköisesti jatkossa ilmastovuosikertomusten sisältöön.

Vuoden 2020 päästö- ja nielukehitys

Tilastokeskuksen toukokuussa julkistamien pikaennakkotietojen mukaan vuoden 2020 kasvihuonekaasupäästöt laskivat 9 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Suomen kokonaispäästöt vuonna 2020 olivat 48,3 Mt CO2-ekv. Päästöjen väheneminen painottui vahvasti päästökauppasektorille, jossa pudotusta oli miltei 16 prosenttia. Sen sijaan kehitys oli selvästi maltillisempaa taakanjakosektorilla, jonka päästöt vähenivät ainoastaan 3 prosenttia.

Vuonna 2020 päästöjä vähensivät lämmin talvi ja sähköntuotantorakenteen muutokset. Maankäyttösektorin nettonielu oli pikaennakkotietojen mukaan -23 Mt CO2. Nielu vahvistui edellisvuodesta etenkin hakkuiden vähentymisen seurauksena merkittävästi, yli 8 miljoonaa tonnia.

Taakanjakosektorin kasvihuonekaasupäästöt ovat viime vuosina vähentyneet selvästi hitaammin kuin päästökauppasektorin päästöt. Vuonna 2019 taakanjakosektorin päästöt olivat 29,6 Mt CO2-ekv. ja vuonna 2020 pikaennakkotietojen mukaan 28,6 Mt CO2-ekv. eli vähennystä kertyi 1,0 Mt CO2-ekv. Pikaennakon mukaan vuonna 2020 liikenteen päästöjen lasku jatkui, ja liikennesuorite

pieneni koronapandemian seurauksena. Maatalouden päästöt pysyivät lähes ennallaan. Vähennyksiä syntyi myös jätteiden kaatopaikkapäästöissä sekä teollisuusprosesseissa ja F-kaasuissa. Ennakkoarvion mukaan myös rakennusten erillislämmityksen päästöt pienenivät edellisvuotta pienemmän lämmitystarpeen ansiosta.

Vuodesta 2005 päästöt ovat vähentyneet kaikilla taakanjakosektoriin kuuluvilla toimialoilla maataloutta lukuun ottamatta. Yhteensä taakanjakosektorin päästöt olivat vuonna 2020 noin 16 prosenttia pienemmät kuin vuonna 2005. Liikenteen päästöt (ilman kotimaan lentoliikennettä) ovat vähentyneet noin 2,2 miljoonaa tonnia CO2-ekv. ja rakennusten lämmityksen ennakkoarvion mukaan noin 1,8 miljoonaa tonnia CO2-ekv. Myös jätteiden käsittelyn ja taakanjakosektorille kuuluvan teollisuuden päästöt ovat nykyisin selvästi pienemmät kuin vuonna 2005.

Vuosikertomuksessa tarkastellaan toimialakohtaisesti sekä historiallisia päästöjä että näköpiirissä olevaa päästökehitystä nykyisten toimien perusteella. Kyseessä on varsin perusteellinen katsaus siitä kuinka ilmastopolitiikan toimeenpano ja suunnittelu etenee tällä hetkellä. Usealla toimialalla on käynnissä suunnitelmien tai strategioiden laadinta tai toimeenpano, joilla pyritään merkittäviin päästövähennyksiin.

Tavoitteiden saavuttaminen

Suomen EU-lainsäädäntöön perustuvana velvoitteena on vähentää taakanjakosektorin päästöjä 16 prosenttia vuoteen 2020 mennessä ja 39 prosenttia vuoteen 2030 mennessä verrattuna vuoden 2005 päästötasoon. Lisäksi hallitusohjelman mukaan Suomen tavoitteena on olla hiilineutraali 2035 ja hiilinegatiivinen pian tämän jälkeen.

Pikaennakkotietojen mukaan taakanjakosektorin päästöt olivat vuonna 2020 0,1 miljoonaa tonnia EU:n Suomelle asettaman päästökiintiön yläpuolella. Kiintiö ylitettiin myös kahtena edellisenä vuonna. Suomi voi kuitenkin hyödyntää kiintiön alituksia vuosina 2013–2015 ja 2017, ja on tällä tavoin saavuttamassa kaudelle 2013-2020 asetetun kokonaistavoitteen 0,3 miljoonan tonnin varmuusmarginaalilla.

Vuoteen 2030 mennessä Suomen päästökiintiö alenee nykylainsäädännön mukaan lineaarisesti 21,0 miljoonaan tonniin CO2-ekv. Alkukesästä käytössä olleen arvion mukaan nykyisillä toimilla saavutetaan noin 23 miljoonan tonnin päästötaso vuonna 2030. Alkusyksystä tämä nykytoimiarvio on tarkentunut siten että tarvittavien lisätoimien määrä on hieman vähentynyt. Heinäkuussa julkaistun EU:n komission ns. valmiuspaketin perusteella Suomen vuoden 2030 päästövähennysvelvoite kuitenkin kiristyisi tasolle 50 % verrattuna vuoden 2005 tasoon. Kaiken kaikkiaan tämä tarkoittaa, että päästövähennystarve verrattuna nykykehitykseen on hieman yli 5 miljoona tonnia vuonna 2030. Käytännössä tämä edellyttää uusia päästövähennystoimia kaikilla taakanjakosektoriin kuuluvilla toimialoilla. Uusia toimia valmistellaan osana uuden keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman laatimista. Tilannekuva tarvittavista päästövähennyksistä on hieman muuttunut vuosikertomuksen antamisajankohdan jälkeen.

Hiilineutraaliustavoitteen kannalta keskeistä on hiilinielujen oletettu määrä vuonna 2035, koska tämän mukaan määräytyy vaadittavien päästövähennysten suuruusluokka. Mikäli lähtökohdaksi otetaan maankäyttösektorin nettonielu -21 miljoonaa tonnia, tulee päästöjen pudota nykyisestä 48 miljoonasta tonnista vastaavasti 21 miljoonaan tonniin. Tarvittavista 27 miljoonan tonnin päästövähennyksistä nykytoimien arvioidaan kattavan noin 16 Mt CO2-ekv., jolloin niin sanotuksi päästökuiluksi jää 11 Mt CO2-ekv. Tarvittavia uusia toimia hiilineutraaliustavoitteen

saavuttamiseksi tarkastellaan keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman ohella myös laadittavana olevassa ilmasto- ja energiastrategiassa sekä maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmassa vuoden 2021 aikana.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) keväällä 2021 laaditun laskelman mukaan kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki asukasta kohti laskettuna oli 10,3 t CO2-ekv. vuonna 2019. Päästöt laskivat vuosina 2010–2015, mutta ovat tämän jälkeen pysyneet jokseenkin samalla tasolla. Kulutusperäisiin päästöihin sisältyvät alueellisten päästöjen lisäksi tuontituotteiden tuotantoketjujen päästöt ulkomailla, ja päästöistä vähennetään vientituotteiden tuotantoketjujen päästöt.
Hiilijalanjäljen muutos voidaan osittaa kolmelle tekijälle: kulutusmenojen muutokselle, kulutusrakenteen muutokselle ja teknologiselle muutokselle. SYKE:n arvion mukaan vuosina 2000–2019 kulutuksen hiilijalanjälkeä kasvatti kulutusmenojen kasvu siinä missä kulutusrakenteen ja kulutustuotteiden päästöintensiteetin muutokset vähensivät päästöjä. Kokonaisuudessaan päästöt ovat kasvaneet 4 prosenttia vuodesta 2000. Keskeisin hiilijalanjälkeä selittävä tekijä on tulotaso, jonka rinnalla muiden tekijöiden merkitys on vähäinen.

Poikkisektoritoimet

Lähes kaksi kolmannesta suomalaisista asuu kunnissa, jotka tavoittelevat hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä. Kuntien päästöt ovat kuitenkin vähentyneet tavoitteisiin nähden hitaasti, mutta erot kuntien välillä voivat olla merkittäviä. Kunnissa tehtävät ilmastotoimet vauhdittavat Suomen päästövähennystavoitteiden saavuttamista, joten kuntien ilmastotyötä on haluttu edistää.

Kansallisen julkisten hankintojen strategian tavoitteena on tukea Suomen hiilineutraalisuustavoitetta 2035. Hankintastrategian visiona on, että Suomi on 2020-luvulla eurooppalainen edelläkävijä julkisten hankintojen johtamisessa, osaamisessa, tiedon hyödyntämisessä, innovatiivisuudessa sekä taloudellisessa, ekologisessa ja sosiaalisessa vastuullisuudessa.

Merkittävimmät kiertotalouden avulla saatavat päästövähennykset tapahtuvat tuotantotoiminnassa, kun neitseellisten luonnonvarojen käyttö ja valmistusprosessien energiantarve vähenevät. Lisäksi kiertotalouden toimintamallit vähentävät kulutuksesta johtuvaa hiilijalanjälkeä. Valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen kiertotalouden strategisesta edistämisohjelmasta huhtikuussa 2021.

Sopeutuminen

Ilmaston kiihtyvä lämpeneminen korostaa sopeutumistoimien kiireellisyyttä ja tarvetta vauhdittaa toimia muutokseen varautumiseksi laajasti. Suomen kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelman päivitys käynnistyy maa- ja metsätalousministeriön johdolla vuonna 2021. Sopeutumissuunnitelman toimeenpanolla pyritään vähentämään haitallisia seurauksia, joita ilmastonmuutoksesta aiheutuu muun muassa ihmisten turvallisuudelle, terveydelle ja elinoloille, luonnolle ja muulle ympäristölle, elinkeinoille, infrastruktuurille ja yhteiskunnan tärkeille toiminnoille.

Tietopohjaa ilmastonmuutoksen vaikutuksista ja riskeistä sekä keinoja ja työkaluja niihin varautumiseksi kehitetään useissa käynnissä olevissa tutkimushankkeissa. Aluetasolla korostuu ELY-keskusten rooli valtakunnallisten suunnitelmien välittämisessä käytäntöön sekä kuntien lakisääteinen velvoite huolehtia kriittisistä arjen palveluista kaikissa olosuhteissa.